

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ ТА КОМПАРАТИВІСТИКА

У статті розглядаються особливості використання компаративного аналізу під час лекційних та семінарських занять з історії педагогіки.

The article reveals some possibilities for the concept of comparison science use as the methodological background of history-and-pedagogy researches.

У циклі педагогічних дисциплін, зміст яких повинні опанувати студенти за період навчання в педагогічному університеті, історія педагогіки посідає виняткове місце. Саме цей курс дозволяє кожному студенту зрозуміти генезу педагогічної думки, урізноманітнює арсенал методів та прийомів виховання й навчання, сприяє розвитку самостійного та критичного мислення майбутнього педагога-фахівця. Внаслідок засвоєння історико-педагогічної інформації студент здатен відрізнити справжню педагогічну новачію від псевдоновачій, дуже розповсюджених у наш час, адже людина, озброєна історико-педагогічними знаннями, може легко відрізнити нову педагогічну ідею від тієї, що вже використовувалася педагогами минулих часів в інших обставинах чи умовах.

Та сьогодні вітчизняні викладачі вищої школи й науковці нарікають на те, що університетський курс історії педагогіки втрачає свій динамізм: нині студентами активно задіяні нові джерела

інформації, такі, як Internet, а в мережі – новітня література, статті, доповіді, реферати тощо. Тому основна вимога, яка висувалася раніше, наприклад, до лекційного курсу, – вимога максимальної інформативності з урахуванням новизни навчальної інформації, – поступово відсувається на другий план. Натомість підсилюється потреба ретранслювати під час навчальної діяльності особистісні сенси, розвивати проблемне бачення студентів, вміння орієнтуватися у плині навчальної інформації. Як підкреслював у цьому зв'язку грузинський філософ Мераб Мамардашвілі, “...головне – як у Сократа – вперше залучити молодих людей до досвіду мислення... Сьогодні, як ніколи, потрібні авторські лекції (курсів наш), не ті, де повідомляються факти, (сьогодні ми багаті й енциклопедіями, й підручниками), а ті, де розставляються акценти і подається приклад особистої зацікавленості людини – у знаннях, без яких дидактичний процес залишається, як правило, безрезультативним [4]”.

Для досягнення цієї мети, на нашу думку, слід активізувати під час вивчення історико-педагогічних дисциплін концепт компаративістики.

Мета цієї статті – з'ясувати особливості використання компаративістики в навчальному курсі “Історія педагогіки” та висвітлити ті можливості, які містить цей концепт щодо фахового становлення майбутніх педагогів.

У минулому столітті термін “компаративістика” був відомий в основному вузькому колу фахівців (переважно філософського та філологічного спрямування). Нині ж цей термін широко використовується навіть на сторінках громадських періодичних видань. Розповсюдженими є такі напрями, як соціологічна компаративістика, юридична компаративістика, історична компаративістика тощо. Окремі вітчизняні науковці намагаються активізувати цей концепт і в педагогіці, використовується термін “порівняльна педагогіка”, та він відбиває лише одну із можливостей концепту компаративістики.

Російські науковці (Л.А.Вербицька, В.В.Василькова, В.В.Козловський, М.Г.Скворцов та ін.) вважають, що концепт компаративістики є новим науковим напрямом, сутність якого – створення нової трансдисциплінарної методології соціальних і гуманітарних досліджень, які забезпечують порівняння (порівнянність) соціогуманітарного знання у спектрі різних дисциплін, що вже віддалилися одна від одної (філософія, історія, соціологія, політологія та ін.) [3, с.5]. У вітчизняних дослідженнях наголошується, що цей

підхід близький до розуміння компаративістики як метатеорії, тобто теорії, що описує структуру, методи і властивості якоїсь іншої теорії. Компаративістика у такому випадку виступає своєрідною "клеювиною", яка існує на межі, місцем стику різних парадигм. Та найчастіше термін "компаративістика" використовується як синонімічний до порівняльно-історичного методу або методу порівняння в наукових дослідженнях. Відомий вітчизняний філолог Д.Наливайко до перших компаративних спроб відносить "Поетику" Арістотеля, який проводив зіставлення між "мусичними мистецтвами", передусім між поезією та музикою, також між мистецтвами "мусичними" й "пластичними", а в дев'ятому розділі "Поетики" зіставляються поезія з історіографією й філософією і виявляє відмінності між ними на проблемно-семантичному й функціональному рівнях, виходячи за межі мистецтва й залучаючи до зіставлень інші види духовно-творчої практики [5, с.10].

Знаковими для концепту гуманітарної компаративістики є праці О.Шпенглера "Смеркання Заходу", А.Гаузера "Соціальна історія мистецтва і літератури", Г.Блума "Західний канон" та ін. Методологічною основою для сучасних вітчизняних викладачів-гуманітаристів (і не лише філологів) є праці Д.Наливайка та його школи [5]. Саме ці роботи дозволяють дослідникам в галузі історії педагогіки створити загальну методологію використання компаративістики як підґрунтя для розвитку історико-педагогічного знання.

Активізація концепту компаративістики у процесі викладання історико-педагогічних дисциплін є сприятливим тлом для занурення в культурний та соціальний контекст певної історичної епохи, розуміння передумов виникнення педагогічних ідей та особливостей творення окремих педагогічних концепцій, формування національних систем освіти чи педагогічних уявлень і стереотипів певного соціуму. Саме компаративістика, на нашу думку, може забезпечити індивідуальне "оживання" кожного студента в предмет осмислення, – історію педагогіки.

Проілюструємо сказане вище прикладом. Програмою курсу історії педагогіки за блочно-модульною системою, яка затверджена як базова для студентів Криворізького державного педагогічного університету, передбачається вивчення практичної та теоретико-педагогічної діяльності українського педагога радянських часів А.Макаренка. Основна навчальна інформація щодо практичної педагогічної діяльності цього педагога в колонії й комунах, як і теорія

формування особистості в колективі та через колектив надається студентам під час лекції. Отже, на семінарському занятті можна вийти за коло безпосереднього відтворення навчальної інформації та розгорнути навчальну діяльність студентів (як один із варіантів) на основі зіставлення педагогічних концепцій А.Макаренка (1888-1939) та Г.Кершенштайнера (1854-1932). Педагогічні тексти для аналізу – “Педагогічна поема”, “Прапори на вежах” та статті А.Макаренка, “Школа майбутнього – трудова школа”, “Поняття громадянського виховання” Г.Кершенштайнера. На нашу думку, елементи компаративного аналізу можна використати, розгорнувши дискусію за наступними висхідними положеннями:

1. Культурні та соціальні передумови, які вирішальним чином вплинули на формування педагогічних переконань А.Макаренка в Російській імперії та Г.Кершенштайнера в Німеччині.
2. Спільне та відмінне в реалізації ідеї трудового виховання Г.Кершенштайнером (Мюнхенська, Дортмундська, Аугсбурзька трудові школи) і А.Макаренком. Праця як засіб соціалізації індивіда.
3. Проблема особистості й колективу: основні підходи до її розв’язання в концепціях педагогів.
4. Громадянське виховання в тлумаченні А.Макаренка та Г.Кершенштайнера.
5. Роль педагогічних ідей Г.Кершенштайнера та А.Макаренка у становленні тоталітарних режимів Німеччини та СРСР.

Під час дискусії на семінарському занятті використовуються такі запитання:

- Хто із педагогів вважав, що основна мета будь-якої школи – вироблення в учнів елементарних трудових навичок та виховання дисципліни поведінки?
- На основі аналізу знаних вами першоджерел з’ясуйте, кому належить наступна цитата: “Виховання народу... повинно привчати хлопчиків і дівчаток у всіх без винятку випадках віддавати на слугування загальним інтересам не тільки свої думки і почуття, а й дії... Але це можна зробити тільки за допомогою роботи, за допомогою справжньої практичної роботи...”.
- Які позитивні й негативні наслідки мала реалізація ідеї “перетворення книжних шкіл на школи практичної роботи”?

У такий спосіб студенти самостійно роблять висновок про те, що спільним для концепцій А.Макаренка та Г.Кершенштайнера

є пріоритезування інтересів колективу над інтересами особистості, прищеплення вихованцям ідеологічно-авторитарних імперативів (виховання класової непримиренності й нетерпимості до носіїв інших переконань в концепції А.Макаркнка, культ боротьбистських рис характеру в Г.Кершенштайнера, прагнення до уніфікації особистісних цілей тощо), тотальний контроль за формуванням свідомості й поведінкою вихованців, нівелювання межі між колективним та приватно-індивідуальним, відсутність уваги до внутрішнього духовного світу окремої особистості.

Отже, активація методів компаративного аналізу під час семінарських занять дозволяє розширити межі традиційного засвоєння навчальної історико-педагогічної інформації та відкриває обрії глибокого й усебічного осмислення педагогічних ідей, розуміння сили впливу цих ідей на суспільну свідомість.

Саме концепт компаративістики містить ті резерви, активація яких відкриває нові перспективи як для історико-педагогічних досліджень, так і для діяльності викладання та навчання у вищій школі.

Література

1. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в. / Под ред. А.И.Пискунова. М.: ТЦ Сфера, 2001. – 512 с.
2. Кершенштейнер Г. Уривки з педагогічних творів // Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С.484-508.
3. Компаративістика-III. Альманах сравнительных социогуманитарных исследований / Под ред. Л.А.Вербицкой, В.В. Васильковой, В.В.Козловского, Н.Г.Скворцова. – СПб.: Социологическое общество им.М.М.Ковалевского, 2003. – 408 с.
4. Мамардашвили М.К. Лекции по античной философии. – М., 1997. – 300с.
5. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 347 с.
6. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн.1: Навч. посібник / За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 624с.